

Het Verhaal van Woerden

Verhaal 04

De eerste Woerdenaren

Donkere middeleeuwen

De periode tussen ongeveer het jaar 500 en 1000 heet ook wel de tijd van de 'donkere middeleeuwen'. Er bestaan uit die tijd vrijwel geen schriftelijke bronnen die ons iets over die tijd kunnen vertellen. Ook het aantal archeologische vondsten is heel beperkt. Voor de streek rond Woerden, het Stichts-Hollands grensgebied, geldt dat in het bijzonder. Er zijn wel aanwijzingen dat dankzij Bonifatius de toenmalige bewoners hier kennismaken met het christendom. Om een beter beeld te krijgen van die tijd moeten we het hebben van nieuwe vondsten.

Oeverwal

Woerden ligt op een oeverwal langs de loop van de toenmalige grote rivier de Rijn, waarvan nu de Oude Rijn als klein riviertje nog over is. Kort na het jaar 40 bouwen de Romeinen hier een *castellum* en vinden we daar vlakbij ook een *vicus*, een kampdorp. Rond het jaar 275 geven de Romeinen hun versterking op. Maar uit muntvondsten blijkt dat tot in de vierde eeuw de Romeinse invloed hier nog te merken is. Buiten de oeverwallen vinden we dan, ten noorden en ten zuiden van de rivier, een uitgestrekt veenmoeras. Het is een gebied waar je niet in kunt komen, behalve via veenriviertjes als de Oude Meije. Vandaar dat de bewoning zich concentreert op de oeverwallen. Er zijn rond de vijfde eeuw kleine nederzettingen op plekken waar we nu plaatsen vinden als Woerden, Linschoten en "Hermalen", het huidige Harmelen. De woonplaatsen bestaan uit een kleine verzameling van hutten, opgetrokken uit hout en leem. Ze zijn te vergelijken met de plaggenhutten zoals we die tot in de 19^e eeuw in Drenthe tegenkomen. De bewoners leven aanvankelijk van de jacht en de visserij maar gaan, net als elders, ook steeds meer over tot de akkerbouw en veeteelt. Bij het boerenbestaan behoren min of meer vaste woonplaatsen, in plaats van tijdelijke kampementen van rondtrekkende nomaden. Daterend uit de periode rond het jaar 1000 weten we dat de boeren in onze streek er rundvee op nahouden.

Opmerkelijke vondst in Kamerik

Waar nu Kamerik ligt, tref je in de 'donkere middeleeuwen' een ondoordringbaar moeras aan. In 1831 wordt de oude dorpskerk in Kamerik afgebroken om plaats te

maken voor het huidige gebouw. Bij de sloop ontdekt men een doodskest van ongeveer 1,75 meter lang die gemaakt is van een uitgeholde eikenstam. De kist heeft ook een eikenhouten deksel, die bij de opgraving helaas verpulvert. In de kist ligt een schedel en enkele botten. Verder treffen de opgravers een gouden kruisbeeldje aan dat volgens deskundigen gemaakt is tussen de 8^e en 11^e eeuw. Bijna honderd jaar later, in 1924, komt een tweede, soortgelijke kist aan het licht met daarin het geraamte van een jonge man of vrouw. Het gemeentebestuur stuurt deze kist voor nader onderzoek door naar het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden. Beide vondsten maken het aannemelijk dat rond Kamerik al vóór de grote ontginning van het gebied een kerkje of kapelletje staat, en dat er dus ook een soort dorpje moet zijn. Pas uit de 12^e eeuw kennen we ook geschreven bronnen die melding maken van een parochie in Kamerik. Dan is de ontginning van het veenmoeras al in volle gang. Maar de 'boomdoodskisten' zijn echt veel ouder. Hoe kan dat? Modern geografisch onderzoek laat zien dat het gebied rond Kamerik toch een beetje hoger ligt dan het omringende veenmoeras. Het kan zijn dat deze verhoging deel uitmaakt van een oeverwal die ooit is ontstaan bij de uitloper van de Rijn of de Vecht. En als je daar droge voeten kunt houden, ligt de keuze als plek voor een nederzetting toch wel voor de hand.

Frankisch zwaard

Voorafgaand aan de bouw van een nieuw appartementencomplex vindt in 2012 archeologisch onderzoek plaats aan de Hogewoerd, vlakbij het Kerkplein in Woerden. Het is dan al bekend dat hier sporen van het vroegere Romeinse *castellum* in de grond liggen. En die worden ook echt gevonden. Onverwacht en spectaculair is de vondst van een zwaard, dat na reiniging en conservering gedateerd kan worden tot de periode 715-740. In die tijd behoren onze streken tot het Frankische rijk, na honderden jaren van strijd tussen de Friese stammen en Franken. Het zwaard ligt op de restanten van een skelet. Vermoedelijk gaat het om een grafgift, passend bij een rituele begraafing. Vanwege de locatie (aan de binnenzijde van het Romeinse fort en haaks op een van de funderingen daarvan) en omdat het om een kostbaar zwaard gaat, denken deskundigen dat de begraven persoon een Frankische edelman is. Het zwaard is ingelegd met zilver. Er worden vlakbij de edelman nog twee skeletten uit dezelfde periode gevonden. Misschien gaat het hier om een heel oud kerkhof dat in gebruik is genomen kort nadat Bonifatius hier de bevolking weet te bekeren. De vondst van het zwaard en het vermoedelijke kerkhofje laat zien dat, ook in de 'donkere middeleeuwen' Woerden steeds bewoond blijft. Sterker nog, het kan zijn dat Woerden zelfs beduidend groter is dan het vroegere kampdorp bij het Romeinse *castellum*, en dan klaarblijkelijk belangrijk genoeg is om er een edelman met gepaste eer te begraven.

De twee vondsten brengen enig licht in de duisternis van de 'donkere middeleeuwen'. Het is waarschijnlijk dat er op de plek van het voormalige Romeinse *castellum*, en met name onder de Petruskerk, nog meer sporen uit deze tijd kunnen worden aangetroffen. Maar dit hele gebied geldt als archeologisch archief, en blijft gesloten voor verdere opgravingen. Maar wie weet beschikken we later over technieken om hier in de bodem

te 'kijken' zonder die sporen te vernielen! Dan komen we meer te weten over de vroegere bewoners van Woerden.

Meer weten?

Algemeen:

- Dekker, C. "Landschap en bewoning" in *Geschiedenis van de provincie Utrecht*, dl. 1 (Utrecht, 1997), pp. 67-74
- Es, J.T. van "Kamerik tot 1857" in *Terugblik op Kamerik* (Woerden, 1992), pp. 11-14
- Raad, Jacques de *Veen-land Water-land: honderd eeuwen landschap in de Venen* (Woerden, 2009), pp. 16-23
- Verhelst, drs. E.M.P. *Een vroegmiddeleeuwse begraafplaats in het castellum van Woerden* (Weesp, 2015) RAAP Archeologisch Adviesbureau BV

Rechten

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van de tekst is toegestaan onder vermelding van "Bron: Het Verhaal van Woerden".